

LBRIS

We know
books

Ismail Kadare

Cronică în piatră
Vremea nebuniei

romane

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU

HUMANITAS
fiction

Cuprins

CRONICĂ ÎN PIATRĂ	5
VREMEA NEBUNIEI	223
Capitolul 1	
Unchiul cel mic se pregătește să se sinucidă	225
Capitolul 2	
Se crede că mătușica ar fi imorală	231
Capitolul 3	
Monotonie și iar monotonie	237
Capitolul 4	
Pace înșelătoare în familia Dobat.	
Tata-mare a exploatat poporul grec	242
Capitolul 5	
Dobat și Kadare. Vremea nebuniei	246
Capitolul 6	
Zile de iarnă. Începe cu bătaia administrată	
profilor de latină. Continuă cu apariția fantomei	250
Capitolul 7	
Fiecare casă, în afară de fum, are propria-i măsură	256
Capitolul 8	
Tata-mare e pe moarte. Știe cu siguranță problemele	
Albaniei, dar Domnul nu-l lasă să vorbească	263
Capitolul 9	
S-a dus tata-mare, dar raina lui a rămas	268

Părea că, asemenea unui animal preistoric, orașul acesta se ivise în vale într-o noapte de iarnă și apoi se cățăraseră cu greu pe coasta muntelui, într-atât era de ciudat. Aici totul era vechi și împietrit, începând cu străzile și cișmelele și sfârșind cu acoperișurile caselor masive, vechi de secole, acoperite cu plăci de bazalt, asemănătoare unor solzi uriași. Era greu de crezut că sub platoșele acelea pulsa viața.

Călătorului care venea aici pentru prima oară i se năzărea să facă tot felul de comparații, dar orașul scăpa oricărei încercări de acest fel, pentru că orașul acesta nu semăna cu absolut nimic. Nu admitea comparațiile, așa cum nu primea de bunăvoie nici ploile, grindina, curcubeiele și steagurile străine multicolore fluturând deasupra acoperișurilor sale, atât de vremelnice și ireale, pe cât de veșnic și concret era el însuși.

Clădit în pantă, poate cea mai abruptă din lume, părea să sfideze toate legile urbanisticii. Din cauza pantei deosebit de accentuate, în dreptul acoperișului unei case se ridicau temeliele alteia și poate că acesta era singurul loc din lume în care omul, dacă ar fi căzut pe stradă, nu ar fi nimerit în șanț, ci pe acoperișul vreunei case. Și lucrul acesta îl știau cel mai bine bețivii.

Într-adevăr, era un oraș foarte ciudat. Dacă ai fi vrut, ți-ai fi putut agăța pălăria, din mers, în vârful unui minaret, și asta fără prea multă osteneală. Multe erau aici incredibile și multe se petreceau ca în vis.

Închizând în mădularele și sub carapacea sa de piatră viața, orașul îi pricinuia acesteia nedorite suferințe, dureri și răni, și asta părea firesc câtă vreme orașul era din piatră, și orice atingere a sa, aspră și rece.

Era greu să fii copil în orașul nostru.

Capitolul I

Noaptea de iarnă acoperise totul pe-afară cu apă, ceață și vânt. Scosesem capul de sub plapumă și auzeam zgomotul monoton și înfundat făcut de picăturile de ploaie pe acoperișul înalt al casei noastre. Îmi închipuiam drumul nenumăratelor picături, care se rostogoleau acum pe suprafața înclinată a acoperișului, grăbindu-se să ajungă pe pământ, pentru ca mai apoi să se evapore și să se ridice din nou acolo sus, în norii albi. Ele nu știau că la colțul streșinii le aștepta o capcană perfidă, burlanul de tablă. Așadar, tocmai în momentul când se pregăteau să sară de pe acoperiș pe pământ, picăturile de ploaie se trezeau brusc în burlanul îngust, împreună cu alte mii de surate, întrebând îngrozite: „Încotro ne îndreptăm, unde ne duc?“ Și, nedezmeticite după goana nebună din burlan, cădeau pe neașteptate într-o temniță adâncă și întunecoasă sub pământ, în cisterna mare a casei.

Astfel lua sfârșit viața liberă și voioasă a picăturilor de ploaie. Acolo, pe fundul cisternei, în liniște și întuneric, ele își vor aminti cu părere de rău de cerul nemărginit pe care nu-l vor mai revede niciodată, de orașele minunate de pe pământ și de orizontul incendiat de fulgere. Doar eu, câteodată, jucându-mă, le voi trimite cu ajutorul unei oglinzi o bucățiță de cer, cât palma de mică, care va pătrunde preț de o clipă în adânc, amintire trecătoare a boltei imense.

Ele vor petrece zile și luni plictisitoare acolo jos, până când mama le va scoate în găleată, buimace și orbite de lumină, și va spăla cu ele hainele noastre, scările și dușumeaua casei.

Dar, deocamdată, ele nu știau nimic despre toate acestea și alergau clipocind voioase pe plăcile de piatră ale acoperișului. Ascultându-le scurgerea, le compăttimeam.

Când ploile continuau mai mult de trei-patru zile, tata scotea burlanul din cisternă pentru ca aceasta să nu se umple și apa să dea pe-afară. Cisterna noastră era foarte mare. Ea ocupa sub pământ o suprafață aproape egală cu cea a casei și, dacă am fi lăsat apa să se scurgă, la început ar fi inundat întreaga pivniță, iar pe urmă ar fi dislocat chiar fundația casei, pentru că orașul nostru este în pantă și aici totul este posibil.

Și, în timp ce mă întrebam cine ar suporta mai ușor întemnițarea, omul sau apa, am auzit pașii bunică-mii și pe urmă, din camera cealaltă, glasul ei:

— Treziți-vă, treziți-vă, am uitat să scoatem burlanul!

Tata și cu mama se sculară imediat, alarmați. Tata o luă la fugă, destul de sumar îmbrăcat, prin coridorul întunecos, deschise ferestruica terasei și cu un băț lung îndepărtă burlanul de la gura cisternei. Imediat se auzi șiroitul apei în curte.

Mama aprinse lampa cu gaz și împreună cu tata și cu bunica coborî scările. Eu m-am tras lângă fereastră încercând să privesc afară. Vântul și ploaia izbeau cu putere în geamuri și obloanele vechi scârțâiau lugubru.

N-am mai rezistat și am coborât să văd ce se petrece în curte. Cei trei erau foarte preocupați și nu m-au observat. Ridicaseră capacul cisternei și se chinuiau să vadă ce se petrecea înăuntru. Mama ținea felinarul și tata privea.

Am simțit un fior prin tot trupul și m-am prins de rochia bunicii. Ea îmi puse mâna pe cap. Porțile, cea de afară și cea interioară, se zgâlțâiau împinse de vânt.

— Ce prăpăd, spuse bunica.

Aplecat peste gura cisternei, tata încerca să vadă ceva.

— Dă-mi o bucată de ziar, îi zise mamei.

Ea i-o aduse. Tata o făcu sul, o aprinse și-i dădu drumul în cisternă. Mama lăsă să-i scape un strigăt.

— Apa e aproape de gură, observă tata.

Bunica murmură o rugăciune.

— Repede, strigă tata, aprinde felinarul.

Mama, albă la față, cu mâinile tremurându-i, aprinse felinarul, în timp ce tata își puse pe cap pelerina neagră și merse să deschidă poarta. Ea își aruncă pe umeri o haină veche și o porni în urma lui.

De afară, în ciuda răpăielilor ploii, răzbăteau niște bătăi în poartă. Pe urmă altele și altele.

— Nu te speria, îmi zise bunica. O să vină vecinii să ne ajute să golim cisterna.

Avea o voce calmă, ca și când s-ar fi pregătit să-mi spună o poveste.

— Totul se rezolvă pe lumea asta. Doar ciumei n-ai ce-i face, puiele.

M-am apropiat de gura cisternei și am privit în jos. Întuneric. Întuneric și groază.

— Auu, am făcut cu glas potolit.

Dar dinăuntru nu veni nici un răspuns. Era pentru întâia oară când nu-mi răspundea nimeni. Mă împăcam bine cu cisterna și adesea îi spuneam tot felul de lucruri, aplecat peste gura ei. Și ea s-a dovedit întotdeauna gata să-mi răspundă, cu glasul ei profund și tărăgănat...

— Auu, am făcut din nou, dar ea tăcu și de astă dată. Asta voia să însemne că era tare supărată.

Abia acum mi-am dat seama că picăturile de ploaie își strânseseră la un loc supărarea acolo jos, în cisternă. Cele mai vârstnice, întemnițate mai demult, se întâlniseră cu cele mai noi, cele aduse de furtuna de astă-noapte și, împreună, puneau la cale ceva groaznic. Îmi părea rău că tata uitase să îndepărteze burlanul. Nu trebuia cu nici un preț ca picăturile aduse de furtună să pătrundă în cisterna noastră cu ape liniștite și să le îndemne pe acestea la răzmeriță.

Dinspre poartă se auziră zgomote și intrară unul după altul Gegeo, Mane Voco și Nazo împreună cu noră-sa, toți uzi până

la piele. Pe urmă tata și, în urma lui, tremurând de frig, mama. Poarta scârțâi din nou și intra în fugă Iaver, apoi apăru Maksut, fiul lui Nazo, cu o găleată mare în mână.

Când am văzut atâta omenire mi-am mai revenit puțin. Apărură funiile, lanțurile, gălețile. Zornăitul acestor obiecte păru să-mi alunge din suflet îndoiala. Stăteam lângă scară și priveam cum oamenii începuseră să muncească, cu îndemnuri: Mane Voco, cărunt, înalt și slab, băiatul și nora lui Nazo, aceasta încă somnoroasă, Gegeo, suflând din greu. Mane Voco, Gegeo și Nazo scoteau gălețile una după alta, în vreme ce tata, mama și nora lui Nazo cu bărbatu-său și Iaver le desertau la poartă. Peste noi ploaia cădea cu îndârjire. Din vreme în vreme Gegeo murmură pe nas:

— Văleu, ce grozăvie!

După fiecare găleată golită le spuneam în sinea mea picăturilor de ploaie: „Duceți-vă la naiba, dacă în cisterna noastră nu vă place“. În fiecare găleată se aflau mii de picături întemnițate și mă gândeam ce bine ar fi fost dacă ar fi fost scoase la început cele mai obraznice și mai încurcă-lume, încât în cisternă să rămână cele mai liniștite.

Obosită, Gegeo puse găleata jos și-și aprinse o țigară.

— Ai auzit și tu? îi zise bunică-mii, dându-se lângă ea. Fata lui Ceceo Kaili are barbă.

— Fugi de-aici, se miră bunica.

— Să-nțepenesc dacă te mint, se jură Gegeo. Barbă neagră, uite-așa, ca la bărbați. De-aia nici n-o lasă tată-său să iasă pe stradă.

Am ciulit urechile. O știam pe fată și era adevărat că-n ultimul timp n-o mai văzusem pe-afară.

— Of, măi Selfige, gemu Gegeo, săracii de noi! Tu nu vezi ce semne ne trimite Dumnezeu? Chiar și prăpădul din noaptea asta...

Privind-o apoi pe nora lui Nazo, căsătorită abia cu trei săptămâni înainte, Gegeo îi spuse ceva în șoaptă bunică-mii.

Bunica își mușcă buzele. M-am apropiat să trag cu urechea, dar Gegeo zvârli țigara și se apropie de ceilalți.

— Cât să fie ceasul? întrebă Mane Voco.

— E trecut de miezul nopții, zise tata.

— Eu mă duc să vă fac o cafea, spuse bunica, apucându-mă de mână și trăgându-mă după ea.

Pe când urcam treptele, se auzi scârțâitul porții.

— Ia uite că vin și alții, zise bunica.

Am privit peste balustradă încercând să văd cine erau noii veniți, dar degeaba. Coridorul era în semiobscuritate și în fața noastră alunecau pe pereți umbre înfricoșătoare, de coșmar.

Ajunserăm la etaj.

Bunica făcu focul în camera de iarnă. Eu m-am întins ca să dorm.

Afară furtuna urla, hornurile vuiiau sinistru, iar eu, întins pe pat, îmi repetam în gând că sub casa noastră nu era pământ stabil, ci apa neagră și vrăjmașă a cisternei.

Vremuri agitate, vremuri tulburi, ah, ce vremuri! Ca prin ceață, în timp ce somnul mă-nvăluia, legănat de clipocitul cafelei în ibric, îmi reveneau în minte frânturi de cuvinte din discuțiile oamenilor mari, cu înțelesuri la fel de lunecoase ca apa.

Când m-am trezit, în jurul meu era liniște. Tata și mama dormeau. M-am sculat fără zgomot și m-am uitat la ceas. Era ora nouă. M-am strecurat în camera cealaltă, dar și bunica dormea. Era pentru prima oară când toți ai casei dormeau la ora aceea.

Vijelia contenise. M-am dus la fereastră și am privit afară. Cerul era acoperit cu nori cenușii, nemișcați și reci. Probabil că la vremea asta apa scoasă din cisternă se evaporase deja și de sus, din nori, privea mâniaoasă, cu gând de răzbunare, acoperișurile ude și pământul jilav.

Primul lucru care mi-a atras atenția privind cartierul din vale a fost râul, care se revărsase peste mal. Și era normal să se întâmple așa. Întreaga noapte a încercat din răputeri, cum făcea

LIBRIS We know books

mereu, să măture din cale podul, așa cum un cal sălbatic încearcă să-și arunce călărețul la pământ. Și aceste încercări ale râului se observau cel mai bine privindu-i spinarea însângerată. Iar dacă nu reușise lucrul acesta, la fel ca și în alte rânduri, se năpustise asupra drumului și-l înghițise. Acum, drumul nu se mai zărea: umflat peste măsură, râul încerca să-și digere prada. Dar nici drumul nu se dădea bătut. Învățat cu aceste atacuri neașteptate, el stătea acum, cu siguranță, sub apele tulburi și aștepta refluxul.

Râu idiot, am bodogănit. În fiecare iarnă încerca să atace. Cu toate acestea nu era atât de puternic pe cât voia să pară. Mult mai păgubitoare erau pâraiele ce coborau din munte. Și ele, ca și râul, încercau să ne lovească, dar pe când acesta se umfla și se împăuna la picioarele orașului, pâraiele se năpusteau pe la spate, luându-ne prin surprindere. De regulă erau secate. Pe spinarea muntelui păreau niște șerpi morți și uscați. Dar într-o noapte cu furtună înviau toate, se umflau, şuierau, urlau ca acum, rostogolindu-se la vale, negre de supărare, cu nume scurte precum câinii, aducând lemne smulse din gard și bolovani furați la repezeală din cartierul de sus.

Priveam peisajul schimbat în cursul nopții și mă gândeam că râul urăște cu siguranță podul, și drumul urăște râul, pâraiele urăsc zidurile, vântul – muntele care-i domolea elanul, și toate acestea laolaltă urăsc orașul, ud, cenușiu și neprimitor, înconjurat de ura lor distrugătoare. Eu iubeam orașul, singur în lupta aceasta.

Nedezlipindu-mi ochii de la acoperișuri, încercam să pricep ce legătură putea să existe între furtuna de azi-noapte și fata lui Ceceo Kaili, de a cărei barbă mi-am amintit dintr-odată. Pe urmă gândul mi-a zburat la cisternă. M-am ridicat și am ieșit în curte. Coridorul era plin cu apă. Gălețile și funiile erau grămadă pe jos, sporind impresia de părăsire. M-am apropiat de gura cisternei, am îndepărtat capacul și m-am uitat înăuntru.

— Auuu, am făcut încet, ca și cum mi-ar fi fost frică să nu trezesc vreun balaur.

— Auuu, îmi răspunse cisterna parcă în silă, cu vocea schimbată și răgușită. Asta însemna că-i mai trecuse supărarea, deși nu de tot, și asta am dedus după glasul ei mai înfundat ca de obicei.

Urcând din nou în camera mare de la etaj, m-am bucurat văzând în zare, undeva sus, curcubeul, semn că muntele, râul, podul, pâraiele, drumul, vântul și orașul făcuseră pace. Nu era greu de priceput ce fel de pace era aceea: una întâmplătoare și de scurtă durată.

Capitolul II

— *Ia o Franță și o Canadă și dă-mi Luxemburgul.*

— *Nu zău, ai pofti Luxemburgul!*

— *Dacă vrei.*

— *Poate că dacă-mi dai Abisinia pe două Polonii mai vedem noi.*

— *Abisinia nu ți-o dau. Ia mai bine Franța și Canada pe două Polonii.*

— *Nu.*

— *Atunci dă-mi înapoi India și ia-ți Venezuela.*

— *India? Ia-ți-o. Ce nevoie am de India? Să-ți spun sincer, aseară mi-a părut rău.*

— *Nu ți-o fi părut rău și pentru Turcia?*

— *Turcia am vândut-o, altfel ți-aș fi înapoiat-o.*

— *În cazul ăsta, nici eu nu-ți mai dau Germania, cum îți promisesem. Mai bine o rup decât să ți-o dau!*

— *Poate crezi că-mi pasă.*

De o oră ne tot sfădeam și nu cădeam la învoială, așezați direct pe trotuar, cu timbrele dinainte. Și pe când târguiala era în toi, trecu Iaver, care ne spuse râzând:

— *Ei, ori faceți reîmpărțirea lumii?*

Au venit în vizită Gegeo și Kako Pino. Ședeau pe canapea, în camera mare, sorbeau cafea și sporovăiau cu bunica. Gegeo era nervoasă. Bunica era mai calmă, deși nu putea să-și ascundă o neliniște. Kako Pino, scundă, îmbrăcată toată în negru, dădea mereu din cap și după fiecare cuvânt al lui Gegeo repeta buimacă „groaznic“. Eram curios și ascultam cu atenție. Vorbeau despre Isa, fiul cel mare al lui Mane Voco, care făcuse săptămâna trecută un lucru nemaipomenit: își pusese ochelari.

— Când mi-au spus, nici n-am crezut, povestea Gegeo, m-am ridicat, mi-am pus broboada și fuga la Mane Voco. Bietul de el, nu voia să arate, dar femeile erau negre de supărare. Păreau împietrite. Să le-ntreb, să nu le-ntreb? Parcă nici vorba nu se lega. Când colo, hopa, apare chiar el. Ochelarii, credeți-mă, aruncau scânteii. Ce mai faci, cum mai merge, c-o fi, c-o păți. De n-aș mai fi fost, mi-am zis. Mi se pusese un nod în gât. Cum de m-am stăpânit și n-am țipat, nici acum nu știu. El s-a uitat la niscai cărți din dulap, apoi s-a dus la fereastră și, ce să vezi, își scoate ochelarii și-i pune pe pervaz. Pe urmă se freacă la ochi. Mă-sa și surorile cu ochii pe el, gata să dea în plâns. Eu întind mâna și haț, iau ochelarii și mi-i pun. Ce să vă mai povestesc... Am crezut că mi se zdruncină creierii... Aveau geamuri blestemate. Totul mi se învărtea în față, de parcă m-ar fi pocnit careva în moalele capului. O amestecătură și-o buluceală de parcă se răsturnase totul, ca-n iadul lui Satan. I-am scos repede, m-am ridicat și am plecat.

Gegeo sufla din greu. Bunica întoarse ceașca pentru ghicit.

— Ce-o fi vrut să arate Isa cu asta, rosti ea întristată. Dita-mai băiatul, cuminte, deștept. Să fi fost un vagabond ca Lame Kareco Spiri mai ziceam, dar așa...

— Groaznic, zise Kako Pino.

— Așa că, Selfige dragă, continuă Gegeo, să nu ne mai mirăm de unde atâtea rele. Singuri suntem de vină, singuri. Ieri-alaltăieri au făcut case din hârtie, azi își pun ochelari copiii, mâine cine știe ce-o să se mai întâmple. Dar Ăl de Sus, și Gegeo ridică un deget spre tavan, iar glasul îi deveni amenințător, le vede și le socotește pe toate. Pe nas o să ni le scoată.

— Groaznic, oftă iar Kako Pino.

Când Gegeo pomenise despre casa din hârtie am privit fără să vreau spre cartierul Gjobek, unde casa aceea neobișnuită, din fibre de celuloză, ridicată de italieni pentru călugărițele lor, stătea dreaptă printre casele de piatră, străină, făcând notă discordantă cu ele. Construirea acestei case nedumerise întregul oraș. Cine a mai văzut casă din hârtie? se întrebau bătrânele atotștiutoare. Multe dintre ele călătoriseră chiar și în Turcia, văzuseră și auziseră destule, dar așa o năzdrăvănie nu. Astea nu-s lucruri curate, soro!

Și iată că acum vorbeau despre băiatul lui Mane Voco cu aceeași mirare care le cuprinsese văzând casa din fibre de celuloză. Ce i-o fi trebuind să vadă altfel lumea? Ce i-o fi trebuind să ne ducă în ispită?

Discutară îndelung și eu ascultam totul cu atenție, pentru că fapta fiului lui Mane Voco avea legătură cu un secret de-al meu. Și eu probasem de câteva ori unul din geamurile alea blestemate. Îl găsisem în vechiul scrin al bunică-mii și, în joacă, l-am pus la ochi. Cu multă mirare am văzut cum totul în față mi se clatină, apoi contururile lucrurilor din jur se contorsionează, se risipesc și se adună la loc, devenind neașteptat de clare. Cu geamul la un ochi, închizând ochiul celălalt, am admirat mult timp panorama ce mi se înfățișa de la fereastră. Imaginea

era ciudată. Parcă o mână nevăzută ștersese ceața ce învăluia totul, cum ai șterge un geam aburit, peisajul descoperindu-se în fața mea apropiat și clar. Dar asta m-a nemulțumit. Eram învâțat să văd totul ca sub o cortină de ceață, contururile descompunându-se și unindu-se la loc cu ușurință, fără să mă neli-niștească prea mult lipsa lor de claritate. Părea că nimănui nu-i pasă dacă acoperișurile caselor, străzile, stâlpii de telegraf își modificau cu atâta ușurință conturul. Pe când acum, în fața geamului rotund, lumea se chircise, strânsă în chingi, meschină, nelăsând să-i scape nimic în afară de ceea ce dădea ea însași. Semăna cu o cămară de unde totul – uleiul, apa, făina – era scos cu socoteală și nimic nu era lăsat la voia întâmplării.

Cu toate acestea, geamul mi-a fost de mare folos la cinema. Înainte de a merge, îl spălam și-l băgam în buzunar. Și acolo, îndată ce se stingea lumina, îl scoteam la rezeală și, închizând ochiul stâng, mi-l potriveam la dreptul. Acasă, nimeni nu pricepea de ce aveam ochiul drept mai roșu. Într-o seară, doi țigani care stăteau pe același rând cu mine au devenit foarte curioși când m-au văzut scoțând geamul, iar în timpul filmului i-am auzit de câteva ori șoptindu-și unul altuia: „N-o fi spion?”

— Groaznic, exclamă din nou Kako Pino, dar discuția se purta acum în jurul unor lucruri banale și plictisitoare: vorbeau despre scumpirea vieții, adică despre lucruri pe care n-aveam chef să le ascult. Mă chinuiam din nou să pricep cum de vede omul numai cu ochii, nu și cu degetele, cu umerii, sau cu vreo altă parte a trupului. La urma urmei, ochii nu sunt altceva decât tot o parte din trupul nostru. Cum de pot lucrurile să se strecoare în ochi? Cum se face că omul nu plesnește, plin cum e cu uriașe cantități de lumină, spațiu și culoare, care intră în el prin ochi? De multă vreme mă chinuia această enigmă. Mă speria mai ales orbirea, pe care nu mi-o puteam explica deloc. Această frică îmi venea în special de la mulțimea blestemelor pe care le auzeam, toate raportându-se într-un fel sau altul la ochi. Văzând într-o zi ligheanul acoperit cu un capac, l-am

LBRISS | We know books

asemuit pe dată cu un ochi orb. Iată, așa orbește omul, mi-am zis. Lumina, precum apa în cazul ligheanului, nu-i mai poate umple ochiul cu mulțimea de imagini topite în ea, și asta-i orbirea. Vehip Qorri, cântărețul orașului, avea în ochi tocmai o asemenea uscăciune.

Să vezi. Ce lucru inexplicabil! Dacă îmi îndrept privirea către cartierele de jos ale orașului, ochii, ca două pompe puternice, încep să absoarbă lumină și felurite imagini: acoperișuri, hornuri, vreun pom singuratic, străzi, oameni. Oare ei or fi simțind cum se strecoară în mine? Închid ochii. Stop! Imaginea dispare. Îi deschid. Apare din nou.

După o noapte istovitoare, streșinile caselor îmi par mult prea aproape una de alta. Acoperișurile sunt ude. Solzii de piatră se înșiră într-o ordine monotonă. Peste toate cade o lumină tulbure. Printre case șerpuiesc străzi și străduțe și rar zărești câte un trecător, câte un țăran călare, chiar și câte un călugăr, iar mai încolo câteva bătrâne înveșmântate în negru.

Strada Varosh urcă cu greu la deal, iar dinspre dreapta coboară în goana mare Strada Gjobek, care, după ce trece de casa din fibre de celuloză a călugărițelor italiene, ferindu-se de ea ca de ciumă, se întâlnește și se izbește de Strada Varosh, strâmbându-se amândouă. Mai încolo, Ulița Nebunilor, încăpățânată și rea, se repede către cocheta Stradă a Liceului, dar, în ultimul moment, aceasta din urmă o evită cu abilitate, îndepărtându-se puțin. Atunci, Ulița Nebunilor se repede la vale prin mijlocul cartierului, ca și când ar căuta gâlceavă și, din fugă, face câteva întoarceri neașteptate și ciudate.

Dintr-unul din aceste coturi așteptam să apară Ilir, celălalt băiat al lui Mane Voco și prietenul meu cel mai bun. Când l-am văzut că vine, am coborât scările în goană și am ieșit în stradă.

— Mergem la abator? mă întrebă Ilir. N-am fost niciodată.

— La abator? Ce să facem acolo?

— Cum ce să facem? Ne uităm cum se taie vacile și oile.

— Ce să vezi la măcelari? Doar le știi prăvăliile. Cărnuri agățate în cărlige, unele cu picioarele în sus, altele cu ele în jos.

— Prăvăliile sunt una, îmi explică Ilir, iar abatorul, alta. Acolo poți vedea cum se taie vitele, ți-am mai spus. Și nu-s prăvălii. Pricepi? Acolo doar se taie.

Cuvântul „abator“ era la modă în ultimul timp, dar pentru mine nu avea un înțeles precis.

— Săptămâna trecută le-a scăpat un taur care a fugit ca turbat, continuă Ilir. Măcelarii s-au repezit după el, lovindu-l cu ce aveau la îndemână, până când taurul a căzut pe niște scări și și-a rupt șira spinării. Să știi că la abator se duc și oamenii mari să se uite.

Într-adevăr, pentru de-alde gură-cască locurile unde puteai să te distrezi erau puține. Dacă excludeai cinematograful, unde se duceau doar pușlamalele și copiii, rămâneau două locuri sigure unde puteai vedea și bătaii, mai ales duminica: cartierul țigănesc și piața din fața geamiei de la obor, loc în care hamalii își împărțeau câștigul. Prilejurile celelalte erau întâmplătoare și-ți ieșeau în cale acolo unde nu te așteptai. Pe urmă, mai ales în ultimul timp, multe dintre bătaii nu se desfășurau așa cum promiteau bătaușii înșiși la început. De câteva ori i-am auzit pe spectatorii nemulțumiți oftând: „Ehei, pe vremea mea trosneau căpățânile“, după care plecau supărați. Doar țiganii și hamalii se băteau fără cruțare, respectându-și aproape întotdeauna promisiunile.

Abatorul era, pare-se, un nou loc de distracție și am căzut de acord să mergem acolo.

Pășind pe caldarâm îi văzurăm venind din direcția opusă pe laver și Maksut, fiul lui Nazo. Nu vorbeau între ei și păreau supărați. Maksut avea ochii din cale-afară de holbați, ceea ce mă întrista când îl întâlneam. Într-o zi, auzind o femeie zicându-i vecinei sale de două ori la rând „sări-ți-ar ochii“, mi-am amintit imediat de fiul lui Nazo. Acum, ori de câte ori îl întâlneam pe stradă, îmi imaginam că ochii i-ar putea ieși din orbite, i-ar cădea pe jos și eu, neatent la rostogolirea lor pe pavaj, i-aș putea călca făcându-i să plesnească.